

Kitap İncelemesi

MONTESQUIEU'NÜN ROMALILARIN YÜKSELİŞİ VE ÇÖKÜŞÜ ESERİNDE ASKERİ GÜÇ VE DİSİPLİN YAKLAŞIMI ÜZERİNE İNCELEME

Considérations sur les causes de la grandeur des Romains et de leur décadence

Ramazan KOÇAK*

Yazar ve Eser Hakkında

Montesquieu, 18 Ocak 1689 tarihinde Bordeaux'nun La Brede kasabasında dünyaya gelmiştir. Tam adı Charles-Louis de Secondat Baron de La Brede et de Montesquieu'dur. Montesquieu soylu bir ailede dünyaya gelmesine rağmen ailesi dönemin geleneklerine uyararak ona bir dilenciye vaftiz babası olarak seçmiştir. Bu geleneğin sebebi zengin ve fakirin ömür boyu kardeş olduğunun hatırlatılmasıdır. Diğer bir gelenek olarak da bebeklik yıllarında La Brede'de köylülere emanet edilmiş ve orada köylü çocuğu olarak yetiştirilmiştir. (Üzümcüoğlu, 2019, s.7) Montesquieu geri kalan hayatının büyük çoğunluğunu La Brede Şatosunda geçirmiş ve ailesinin istediği şekilde bu yaşadıklarını her zaman hatırlamıştır (Morris, 1997: 97-98). Elit bir ailede yetiştiği için küçüklüğünden itibaren siyasetle uğraşmasına yönelik olarak eğitim almıştır. Siyasete yönelik eğitim aldığı için fen bilimlerine olan ilgisi azalmıştır. Eğitimi sonrasında hukukçu olmuştur. 1715 yılında Jeanne de Lartique isimli bir kadınla evlenmiş ve bu evlilikten 2 kız 1 erkek çocuğu dünyaya gelmiştir. Yazdığı eserlerle dikkatleri üzerine çekmiştir. 10 Şubat 1755 tarihinde öldü. Fransız devrimini başlatan düşünürlerden olarak bilinmektedir. (Bayram, 2011, s.11-12)

Montesquieu, Romalıların Yükseliş ve Düşüşü eserinde adından da anlaşılacağı üzere, büyük ölçüde antik yazarların eserlerinden yararlanarak aynı konuyu işlemiş olan Floransalı ünlü devlet teorisyeni Niccolo Macchiavelli (1469-1527) ve İngiliz tarihçi Edward Gibbon (1737-1797) gibi Roma'nın yıkılma nedenleri üzerinde durmuştur. (Üreten ,2018, s.191). Romalıların Yükseliş ve Çöküşü eserinde yazar Roma'nın yükselişinden çöküşüne kadar geçen süreci 23 ayrı bölümde okuyucuya aktarmaya çalışmıştır. Bunu yaparken de kronolojik olarak olayları ele almış, her başlıkta ayrı hususlara yer vermiş ve olumlu olumsuz hususları vurgulamıştır. (Üreten , 2018, s.192-193). 23 bölümden oluşan eserde Roma'nın yükselişine etki eden hususlar ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Yozgat Bozok Üniversitesi, ramazan_bjk_66@hotmail.com,
ORCID: 0009-0002-2072-4973

Askeri Güç ve Disiplin Kapsamında Kitap İncelemesi

1. Romalıların Yükselişinde Askeri Güç ve Disiplin

1.1 Vatandaş Asker Modeli ve Ordu Sistemindeki Düzen

Montesquieu'ya göre insanların kendilerini Romalı olarak değerlendirebilmesinin şartlarından bir tanesi de asker olmaktır. Bu sebeple asker kaçaklığı az olmakta, kimse kaçmaya tenezzül etmemekte ve görevini yerine getirmeye odaklı hareket etmektedir. Bu durum vatandaşlarla askerler arasındaki bağların sağlam olmasına sebep olmaktadır(Montesquieu,1734,s.18-19). Türk milleti tarih boyunca ordu-millet ekseninde olmuş ve bu kapsamda hareket etmiştir. Her aileden bir askerin çıkması, zengin-fakir ayrımı olmadan askerlik görevinin yapılmak zorunda olması, askerliğin mecburi bir hizmetten ziyade “vatani görev” olarak nitelendirilmesi ordu ve millet arasındaki bağların güçlü olmasını sağlamaktadır. Türklerde ordu-millet anlayışının bu kadar güçlü olmasının en önemli sebeplerinden birisi de orduya olan güvendir. Bu güveni özel kılan ise hiçbir zorlama ve mecburiyet olmadan vatandaşların ordularına güvenmesinden kaynaklanmaktadır. (Kalelioğlu,2021,s.263-282)

Türk milleti tarihe ordu-millet anlayışıyla iz bırakmış ve sayısız devlet kurmuştur. Bu özelliğiyle sayısız zaferler kazanmış ve dünyayı etkileyen olgular ortaya çıkarmaktadır. Dünya devletleri içinde de caydırıcı güç konumunda olan ordusu sayesinde Kurtuluş Savaşı'ndaki işgal girişimini bertaraf etmektedir (Özalper,2020,s.87).

Ordu kavramı toplumun diğer unsurlarından farklı olarak düşünülmemektedir. Tarihteki savaşların çoğunda millet toplu halde savaşmış ve savaş sonrası günlük rutin faaliyetlerine devam etmektedir. Normal zamanda tarım ve hayvancılıkla uğraşan millet şartlar olağanüstü olduğu durumlarda disiplinli ve ciddi bir şekilde sorumluluklarını yerine getirerek savaşmasını bilmektedir.(Sarica,2008,s.88)

Cumhuriyet kurulduğu andan itibaren onun koruyucusu olarak görev edinen ordu, vatandaşların bilinçlendirilmesinde de önemli rol üstlenmektedir. Okuma yazma bilmeyen vatandaşlara eğitim verilmekte ve okul vazifesi üstlenilmektedir. Bu sebeple halk arasında askerlik “ali ocağı” olarak da nitelendirmektedir(Akyaz, 2006, s.35).

Türkiye'nin bütün illerinden askerliğe gelen erlere milli bilinç ve vatandaşlık bilinci oluşturulması kapsamında da çalışmalar yürütülmektedir. Bu konuyu komutanlar kendilerine görev edinmektedir. Bu haliyle de ordu dürüst, eğitimli ve milli bilince sahip çalışkan vatandaşlar kazandırarak okul görevi görmektedir. (Ünsaldı, 2008: 157-158).

Osmanlı Devleti 13. Yüzyılın sonlarına doğru küçük bir uç beyliği olarak kurulmuştur. Zamanla kuruluş dönemindeki kurum ve yapıları değişkenlik göstermiştir. 16. yüzyılın sonlarında ise Abbasi İmparatorluğu ve Sasanilerden gelen geleneklerle oluşturduğu sistemlerle imparatorluk haline gelmiştir. İmparatorluk ekonomik

politikaları, askeri örgütlenme modelleriyle Ortadoğu imparatorlukları arasında en gelişmiş örnek konumuna ulaşmıştır. (Armağan,2011,s.155)

1.2 Eğitim Faaliyetleri ve Disiplin:

Romalılar kendilerini her zaman tehlikede hissettikleri için her an savaşa hazır olmaları gerektiğini düşünmüşlerdir. Bu sebeple askeri disiplin ve eğitim faaliyetlerine son derece önem vermişlerdir. Bunu yaparken de savaş ortamından daha fazla fiziksel çaba gerektiren eğitimler icra etmişlerdir. Askerleri zinde tutmak ve her an savaşa hazır bulundurmak için yüzmek, zıplamak, koşmak gibi günlük aktiviteleri dahi eğitim kapsamında icra etmişlerdir. (Montesquieu,1734,s.16-17).

Roma'da asker sayısı az olduğu için astlarla üstler arasındaki ilişki daha samimi, disiplin seviyesi daha yüksek ve koordine üst seviyededir. Sayı az olduğu için ihtiyaçları hızlı ve zamanında karşılanmaktadır. Sürekli eğitim halinde ve aktif oldukları için savaşta mağlup olsalar bile çabucak toparlanıp reaksiyon göstererek savaşa devam edebilme ve galip gelebilme yeteneğine sahiptirler. Romalılar kendi iyi oldukları konulardan ziyade düşmanlarının iyi oldukları konulara dikkat ederek bu konulara daha fazla hazırlanmaktadır. Bu sebeple Romalılar kadar ihtiyatlı ve tedbirli savaşa hazırlanan başka bir millet yoktur. (Montesquieu,1734,s.18-19).

Sun Tzu'nun Savaş Sanatı eserinde de belirtildiği üzere sadece kendi imkan kabiliyetlerini bilmek yeterli değildir, düşman hakkında da azami derecede bilgi sahibi olunduğu durumda savaşı kazanmak kaçınılmaz olacaktır. Türkiye'de subay eğitimi 19.yy başından beri askeri okullar vasıtasıyla olmaktadır. Bu eğitim planlamaları yapılırken de Fransa, Almanya, Amerika gibi ülkeler örnek alınarak müfredatlar oluşturulmaktadır. Bu eğitimler sadece fiziksel kapsamda kalmayıp, subay olacak kişilerin karakterlerini, yapılarını da eğitecek nitelikte olması gerekmektedir. (Ateş,2022,s.408-410)

Avrupada ortaya çıkan Rönesans ve reform hareketleri Osmanlı'yı da etkilemiştir. Bu yenilik hareketleri kapsamında Osmanlı da savaşlarda üst üste aldığı yenilgiler gerekçesiyle ordunun askeri eğitim sisteminde değişiklik yapmak istemiştir. Bu yenilgilerin sebebi olarak askeri eğitimdeki yetersizlikler görülmüştür. (Savaş,2023,s.131)

Pirus-Roma savaşı Romalılar için oldukça iyi bir deneyim olmuştur. Çünkü Pirus çeşitli savaş taktikleri kullanmış, Romalılar ise düşmanlarından çok fazla şey öğrenmiştir. Romalılar, siperlerin arkasına saklanma, ordunun konaklayacağı yerin seçilmesi, savaşta fillerin kullanılması gibi konuları Pirus savaşı esnasında öğrenmiştir. (Montesquieu,1734,s.26)

Güçlü bir ordunun varlığı devletler için saygınlık ve caydırıcılık kapsamında çok önemli yer tutmaktadır. Ancak üstün disiplin anlayışına sahip ordular bu kapsamdadır. Bu konunun muhafaza edilmesi ve devam ettirilebilmesi de bir o kadar zordur. Uygulanması ise üstlerin astlarına örnek olmasıyla, disiplinsizlik yapanların

cezalandırılmasıyla, uygun davrananların ödüllendirilmesiyle mümkün olabilecektir. (Değirmenci/ Karakurumer,2023,s.200).

Osmanlı'da ihtiyaçlar ortaya çıktıkça modernleşme başlıkları değişim göstermiştir. 2.Abdülhamid döneminde askeri okulların ihtiyaçları karşılamayacak derecede eksik ve yetersiz kaldığı değerlendirildiği için bu okullar baştan sonra yenilenmiş, ihtiyaç duyulan alanlarda yeni askeri sistemleri içeren askeri okullar açılmıştır. Bunu yaparken de Avrupalı subaylardan destek alınmış ve değişen düzene ayak uydurmak hedeflenmiştir. (Tükenmez,2023,s.470)

Dünyada her şey değiştiği gibi savaş ortamı da değişmektedir ve aynı kalmamaktadır. Her şey o kadar hızlı değişmektedir ki değişimin hızı ve belirsizliğin seviyesi geçmişe nazaran çok fazladır. Bu sebeple askeri liderler, değişen düzenlere ayak uydurabilecek esneklikte olmalı, disiplinli tavırlarla yöneticilik özelliklerini ortaya çıkarabilmelidir. Asıl olan mesele ise savaş kazanacak tutumu ve davranışı geliştirebilecek, karar almada hızlı olabilecek yetişmiş askeri liderlerin ortaya çıkabilmesidir. (Sığı,2006,s.109)

2. Romalıların Düşüşünde Askeri Güç ve Disiplin

2.1 Ordu'nun Siyasallaşması ve Ordu İçindeki Çıkar Çatışmaları

Başlangıçta Roma küçük olduğu için askeri sistem ve disiplin çok düzgün işlemektedir. Askerlik yapamayacak ya da askerlik dışında başka amaçlara hizmet edecek kişilerin asker olmaması hususuna dikkat edilmektedir. Ancak Roma kontrolsüz genişleyince ve seferler uzayınca birlik komutanları ellerindeki imkanların farkına vararak itaatsizlik yapmakta ve askerliğin özünden kopmaya başlamaktadır. Bu süreçte halkın ve cumhuriyetin askeri değil bağlı oldukları komutanın askeri olmaktadır. Bu sebeple ordu içerisindeki güven duygusu sarsılmakta ve güvensiz bir ortam oluşmaktadır. Roma, ordunun başındaki komutanların merkeze bağlı birer asker mi yoksa düşman mı olduğunu kestirememektedir. (Montesquieu,1734,s.69).

Osmanlının gerileme ve çöküş dönemlerinde bozulan düzeni tekrar düzeltmek için bazı kurumlarda reformlar yapılmak istenmekte ancak asker çıkarlarına uymadığı gerekçesiyle bu reformlara karşı çıkmaktadır. Osmanlının son dönemlerinde padişah, sürekli savaşlar kaybedildiği, hareket kabiliyetleri azaldığı ve emirleri dinlenmediği için ordu içerisinde değişiklikler yapmayı düşünmektedir. Ancak mevcut durumun devam etmesini isteyen yeniçeriler yönetimi değiştirmek ve darbe yapmak amaçlı isyan çıkarmaktadır. Darbe yaparak yönetimi baskı altına almak isteyen ve isteklerinin yerine getirilmesini isteyen siyasallaşmış ordu mensupları darbe girişimleri yapmaktadır(Duman,2019,s.151).

Osmanlı Devleti Balkan Savaşlarına ordu içinde karışıklıklar eşliğinde girmiştir. Bu kargaşanın temel sebebi de İttihat ve Terakki Fırkası mensupları ve Hürriyet

ve İtilaf Fırkası mensupları arasındaki fikir çatışmasıdır. Genç subaylar çoğunlukla İttihatçı, yaşlı subayların ise İtilafçı olduğu değerlendirilmektedir. Bu durum ordu içerisindeki emir komuta sistemine ciddi zarar vermektedir. Subayların siyasi görüşleri cepheye de yansımakta ve bu durumun savaş ortamında çok daha büyük sorunlara sebep olması muhtemeldir. (Toker, 2018, s.7)

“Balkan Savaşları’nın Türk tarihi için kırılma noktası olduğu ve sonraki süreçteki dönüşümün temelinde önemli yer kapladığı Mustafa Kemal’in şu sözlerinde açıkça görülmektedir; “Balkan Harbi Türk Ordusunun bozgunu değildi. Hayır hiç değil, bu Türkiye’deki eskinin yıkılması, Türk Ordusunun başındaki bilgisiz kumanda heyetinin geri çekilmesi idi. Balkan kuvvetleri bu harbin sonuçlarını, o dönemde Türkiye’ye hâkim olan şahısların bilgisizliğine borçludur” (İnan, 1983: 57)” (Toker, 2018, s.13)

Sonuç

Eser 1734 yılında yazılmış olsa da günümüzde dahi geçerliliğini koruyan ve içerdiği bilgilerle yol gösterici nitelikte bir eserdir. Roma’nın yükseliş dönemini ve düşüşünü tüm yönleriyle anlatmıştır. Yükseliş dönemindeki hususlar son derece önemlidir ve günümüzde de bu hususlar yerine getirildiği takdirde ülkeler gelişecek ve büyüyecektir. Yükselişte askeri güç ve disiplin kapsamında ordu millet anlayışının ne kadar önemli olduğu ve Türk devletleriyle ortak noktaları vurgulanmaktadır. Ordu, içerisinde çıktığı halkla ne kadar iç içe olur ve ne kadar duygusal bağla hareket ederse ülkeler o derece güçlü olur. Zira vatandaşlarla-askerler arasında köprü olacak olan durum her evden çıkan askerlerin durumudur. Askerlerin eğitilmiş ve her an savaşa hazır durumda olmaları caydırıcılık açısından ve güvenlik açısından çok önemlidir. Savaşılan düşmanın sürekli kontrol altında tutulması ve gerekirse düşmandan da bazı hususların öğrenilerek yapılması eğitimin aşamalarından birisidir. Ayrıca eğitilmiş ve disiplinli orduların hareket kabiliyetleri ve başarılı olma ihtimalleri disiplinsiz ve eğitimsiz ordulara oranla çok daha fazladır. Çünkü savaş siyasi olduğu kadar fiziksel de bir faaliyettir. Düzenli ordunun varlığı, lejyon sistemi, hiyerarşik yapının üst seviyede olması gibi hususlar ordunun daha da güçlenebilmesi ve caydırıcı olabilmesi için olmazsa olmaz koşullardandır. Roma eski dönemlerde dahi yükseliş dönemindeki orduya bakış açısıyla günümüze ışık tutmaktadır. Yükseliş dönemindeki Roma’da yapılan siyasi ve askeri yaklaşımlar uygulanabildiği takdirde güçlü olmak kaçınılmaz olacaktır. Liyakatli ve eğitilmiş komutanlar, kendilerine güvene ve devletine bağlı askerlerle güçlü ordu kavramını gerçekleştirecek ve ülkelerin güçlenmesine katkı sağlayacaktır.

Roma’nın düşüş döneminde ise yükseliş dönemindeki hususların yerine getirilemediği ve kontrolün kaybedildiği görülmektedir. Ordu-millet anlayışının yerini paralı askerlerin alması, liyakatli ve eğitilmiş komutanların yerini kendi çıkarlarını düşünen, yağmacı, disiplinsiz ve güvensiz komutanların alması ordunun içindeki hiyerarşiyi ve güven duygusunu olumsuz etkilemiştir. Öncelikli olarak toplumun çıkar-

larını düşünen askerler düşüş döneminde şahıslara bağlı kalmış ve siyasallaşmıştır. Bu durum tıpkı Osmanlının son dönemlerindeki duruma benzemektedir. Balkan savaşının başarısızlık sebeplerinden olan ordunun siyasallaşması ve ordu içindeki çıkar çatışmaları gibi hususlar tıpkı geçmişten bir ayna gibi karşımıza çıkmaktadır. Yine Yeniçerilerin itaatsizlik yapmaları ve disiplinden uzak hareketler sergileyerek kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmeleri, ulemayla anlaşıp yönetimi değiştirmek için darbe girişiminde bulunmaları gibi hususlar benzer niteliktedir. Askerler arasında güvensizliğin olması, isyanların çıkması, yabancı ve paralı askerlerin sayılarının artması gibi hususlar çöküşü hızlandırmıştır. Roma'nın çöküşündeki askeri sebeplerden bir tanesi de ordu içindeki komutanlar arasındaki çatışmalar ve anlaşmazlıklardır. Bu durum Osmanlı devletinde de benzerlik teşkil etmektedir. Osmanlı dönemindeki alaylı-mektepli, ittihatçı-italafçı rekabeti ordu içerisindeki güven duygusunu sarsan bir durumdur. Askerlerin maaşlarının ödenememesi, askerlerin alköl ve kumar gibi kötü alışkanlıklar edinmesi, kaynakların büyüyen ordunun ihtiyaçlarını karşılayamaması, bozulan ekonomiden kaynaklı olarak askerlerin verimli çalışamaması ve sınırları koruyacak imkanların bulunmaması gibi hususlar Roma'nın çöküşüne sebep olan önemli konulardır. Eserde devletin güçlü ya da güçsüz olması konusu direkt olarak Askeri Güç ve Disiplinle ilişkilendirilmiştir. Roma askeri imkan ve kabiliyet olarak ne kadar güçlüyse o kadar gelişmekte, askeri imkan ve kabiliyetleri ne kadar zayıfladıysa o kadar hızlı çöküşe geçmektedir. Günümüzde de böyle olması kaçınılmazdır. Ordunun siyasallaşması ve ordu içerisindeki çıkar çatışmaları ne kadar fazla olursa ülkelerin başarılı olma ihtimalleri o kadar düşük olacaktır.

Kaynakça

- Akyaz, D. (2006). Askeri müdahalelerin orduya etkisi. 2. Baskı, İletişim Yayınları.
- Duman, M(2019) Türkiye'de Ordu-Siyaset İlişkileri ve Askeri Darbelerin İdeolojik Kökenleri, İnsan&İnsan, Yıl/ 6, Sayı/20, Bahar 2019, 145-164.
- Armağan. A(2011), Klasik Dönemde Osmanlılarda Devlet Yönetim Anlayışına Dair Bazı Düşünceler, Akademik Bakış Dergisi, Cilt 5, Sayı 9 Kış 2011 ss. 139-156
- Ateş,B(2022), Profesyonel Askeri Eğitim ve Türkiye'nin Model Arayışı, SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi Aralık 2022, Cilt 32, Sayı 2, 407-442.
- Bayram, E. (2011), Montesquieu'nun Siyaset Anlayışı, , Yüksek Lisans Tezi , Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Felsefe Tarihi Bilim Dalı
- Değirmenci. O / Karakurumer. A , (2023), Osmanlıdan Günümüze Askeri Disiplin Cezaları, Adalet Dergisi 2023/2 71.sayı, ss.199-223
- Işıklar, C. (2008). Günümüz Türkiye'sinde Ordunun Askeralma Sisteminin Korunması Meselesi ve Milli Devlet (Ulus-Devlet) Anlayışı İle İlgisi. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 12(1), s.797-822.

- Karaca B. (2008). 2008 Kutadgu Bilig’de Komutan ve Ordunun Nitelikleri A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi Sayı 37.
- Ölmez.A(2016) Modernleşme Çağında Osmanlı Askerinin “İktidar”la İmtihanı, Şehir-İrfan , s.75-87
- Özalper, M. (2020). Milli Müdafaa Vekâleti Raporlarında Türk Silahlı Kuvvetleri (1923-1933). Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi(50),s.87-108.
- Öztürk, R (2009), Eskiçağ Tarih Yazarlarının Roma Cumhuriyet Dönemi İç Savaşlarına Bakışı ve İşleyiş Biçimleri , Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri(Latin Dili ve Edebiyatı) Anabilim Dalı
- Savaş.G(2023),Osmanlı Devleti’nde Askerî Eğitim Alanındaki Gelişmeler (19. Yüzyıl), Harp Tarihi Dergisi, Sayı 7 (Haziran 2023), s. 99-140
- Sığrı, Unsal. “Geleceğin Askeri Liderliğine Dair Değerlendirmeler”. Güvenlik Stratejileri Dergisi 2, sy. 3 (Eylül 2006): 95-114.
- Toker, H. (2018). Komutanlarının Kaleminden Balkan Savaşları Sürecinde Ordu-Siyaset İlişkisi ve Bozguna Etkisine Yönelik Eleştiriler. Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi, 1(1), 1-15.
- Tükenmez.Ö.(2023), 2. Abdülhamid Döneminde Modern Askeri Eğitim Sistemi, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 2023;22(86): 456-477.
- Türk Kültürü Araştırmaları Serisi(ss.264-289)
- Üreten.H(2014), Montesquieu, Romalıların Yükselişi ve Çöküşü, Çeviri: Ahmet Saki, İstanbul, 2014, Köprü Yayınları, 185 sayfa, ISBN: 978-605- 63784-5-4.
- Ünsaldı, L. (2008). Türkiye’de asker ve siyaset. (Orçun Türkay), Kitap Yayınevi.
- Yarlıgaş.O(2021)Roma’da Savaş: Cumhuriyet Döneminde Ordunun Toplum’a Etkilerine Dair, Anadolu Araştırmaları

Hakem Değerlendirmesi: Dış Bağımsız

Yazar Katkısı: Ramazan Koçak %100

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışma için destek alınmamıştır.

Etik Onay: Bu çalışma etik onay gerektiren herhangi bir insan veya hayvan araştırması içermemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Çalışma ile ilgili herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Peer Review: Independent double-blind

Author Contributions: Ramazan Koçak 100%

Funding and Acknowledgement: No support was received for the study.

Ethics Approval: This study does not contain any human or animal research that requires ethical approval.

Conflict of Interest: There is no conflict of interest with any institution or person related to the study.